

DÚS LÁSZLÓ: Fekete Ink – szitanyomat

Pánczél Petra

A térbe lépés művészete

– 80 éves *Dús László*

képzőművész

Zalaegerszegi is, meg amerikai is, 1999 óta pedig a budapesti Százados úti művésztelepen él. Nyolc évtizedbe sok kaland és kísérlet belefér, főleg ha az alkotói kedv mindvégig töretlen. 80 éves múlt Dús László zalaegerszegi születésű képzőművész, akinek a jeles alkalomból jubileumi tárlata nyílt szülővárosában.

A Keresztury VMK Gönczi Galériájában azonban nem egy ilyenkor szokásos retrospektív kiállítást láthat a néző; az alkotó ugyanis meglepetéssel készült. Nála ez természetes, hiszen kísérletező kedve az évtizedek múltával sem hagyott alább. Sokan talán festőművészként ismerik, ám már az 1960-as, '70-es évektől készített plakátokat, szitanyomatokat, grafikákat, kollázsokat, sőt háromdimenziós műveket is. Ha pedig egyszer kilépett a síkból a térbe, miért ne kerülhetnének ki szobrok is a kezei közül. Nos, a születésnap kiállításán épp ezekből láthatunk egy válogatást. A történet elég friss, csak három év telt el azóta, hogy elkészültek első szobrai. Az „Óriásgrafikák és

kis szobrok” című tárlat ugyanakkor szépen összefoglalja mindazt, amit Dús László sajátos világának hívunk; legyen szó képről vagy körbejárható objektokról. Mint azt majd látni fogjuk, festmény és szobor nem is áll olyan távol egymástól.

Annak ellenére, hogy a művész már több mint 47 éve nem él a városban, neve máig fogalom Zalaegerszegen, főleg az idősebb alkotók körében. Alakja rendszeresen feltűnik cikkeiben, interjúkban, hivatkoznak rá kiállításmegnyitókön és szakmai tanulmányokban. Mindez nem is csoda, hiszen a Képzőművészeti Főiskola befejezése (1967) után visszatért szülővárosába, ahol a Megyei Művelődési Ház képzőművészeti szakkörének vezetője lett, de a városi tanács művészeti tanácsadójaként is tevékenykedett. 1968-ban pedig elindította az Egervári Művésztelepet, melyre egykori mestere, Bernáth Aurél Kossuth-díjas festőművész is ellátogatott. A fiatal Dús tehetsége, szellemisége, alkotói energiái és a már említett kísérletezésre, folyamatos újításra való hajlama sokakat inspirált. Annál is inkább, mert tapasztalatait szívesen osztotta meg az általa vezetett rajzszakkör – szintén fiatal és szárnyaikat bontogató – tagjaival. Gondolkodásával és műveivel egyfajta friss szemléletet hozott a városba, az évről évre megrendezett Egervári Művésztelepre pedig az ország más pontjairól is ide vonzotta a hasonló szellemiségű alkotókat.

Ugyanakkor a korabeli sajtóból és Dús László mai nyilatkozataiból az is jól látszik, hogy a helyi közönség jobban kedvelte a korai, talán könnyebben értelmezhető, népiesebb ihletésű, figuratív festményeit, grafikáit, mint az expresszív, elvontabb, stilizáltabb ábrázolásait. Utóbbiak az 1971-es amerikai tanulmányútja után váltak hangsúlyosabbá művészetében. A fokozódó meg nem értettség és a rendszer szintén fokozódó nyomása miatt döntött úgy akkori feleségével, hogy a szabadabb és befogadóbb tengerentúli világba emigrál; 1974-ben Clevelandbe költöztek. (Az akkori viszonyok között ez törvénytörtéző disszidálásának számított, amiért itthon el is ítélték.) Művészi pályája az USA-ban bontakozott ki igazán, az elismerések pedig nem vártak sokáig magukra. Letelepődését követően néhány évvel már rendszeresen hívták kiállításokra, folyamato-

Kiállítási enteriőr a Gönczi Ferenc Galériában – Zalaegerszeg

Kiállítási enteriőr a Gönczi Ferenc Galériában – Zalaegerszeg

san kapott megrendeléseket galériáktól, művei pedig a legrangosabb amerikai múzeumok gyűjteményeiben is jelen vannak. Szülőhazájával a rendszerváltás után lett ismét élénkebb a kapcsolata: ezt követően többször hívták ki-

állításokra, alkotásai pedig megtalálhatók a Szépművészeti Múzeum és a székesfehérvári Szent István Király Múzeum gyűjteményében.

Zalaegerszeg kulturális életében minden bizonnyal egy máig ható veszteség az, hogy Dús energiái a hetvenes évek közepére eltűntek a helyi közéletből. A művész életútját tekintve viszont abszolút siker, hiszen türelmetlen természete és az újdonságokra mindig nyitott habitusa miatt itthon még sokáig falakba ütközött volna. (Sőt, még most is azt érzi, hogy a nonfiguratív művek befogadása terén nem sok minden változott a hetvenes évek óta, de most már mindez nem zavarja.) A munkásságára jellemző absztrakt expresszionizmus egyértelműen az Amerikába költözést követően teljesedett ki művészetében. Ám ne gondoljuk, hogy valamiféle megfelelési kényszer szülte: Dús Lászlótól sosem állt távol az absztrahálás, korábban is vonzódott a konstruktivista formákhoz, a hagyományostól eltérő ecsetkezeléshez, és nem mindig gondolkodott kötött szimbólumokban, zárt szerkezetű kompozíciókban. A különböző felületek, faktúrák kidolgozása vagy ki nem dolgozása kezdetektől lényeges volt az alkotói folyamatban. Korai kí-

sérletezéseit jól szemlélteti egy 1970 februárjában készült interjú¹ (ami még bőven az egyéves amerikai tanulmányútja előtt készült). A zalaegerszegi TIT művészeti szakosztálya és a Zalai Hírlap tudósítója látogatott el Dús műtermébe. Az alkotó egy készülő munkája kapcsán így nyilatkozott: *„Régóta nem hagy nyugton a probléma, hogy csak egy-egy szín önmagában képes-e mélységet adni egy festménynek, azaz lehet-e vonalak nélkül, csak színekkel érzékeltetni egy kép térbeliségét. Az itt látható próbálkozások többségén ezt igyekeztem kikísérletezni. Néhányon úgy érzem sikerült is.”* A cikk folytatásából az is kiderül, hogy a festő szavai élénk vitát váltottak ki a résztvevők körében, mivel többeknek nem sikerült felfedezni a képeken az alkotó által említett háromdimenziós hatást. Ugyanezen a műteremlátogatáson egy újfajta, általa kialakított sokszorosító eljárást is bemutatott a közönségnek. Kidolgozott egy olyan módszert, amely lehetővé tette egy monotípiái eljárással készült kép több példányban, és különböző színekben történő előállítását. Arról már nem szólt a történet, hogy ez milyen hatást váltott ki a látogatókból. Viszont az nyilvánvaló, hogy a színek és a térhatás – mint a felületképzés eszközei – már ekkor is érdekelték a művészt, s ez a vonal az Amerikába költözést követően még inkább felerősödött munkáiban.

A zalaegerszegi kiállítás, vagyis a szobrok és óriásgrafikák kapcsán érdemes az alkotó térhez való viszonyát megvizsgálni. Dús László ugyanis szeret játszani a térrel, a szokványos dolgokat viszont nem kedveli. Öt évvel ezelőtt – 75. születésnapja alkalmából nyílt tárlatán – a Városi Hangverseny- és Kiállítóterem alsó és felső szintje között teremtett egy vertikális kapcsolatot, mégpedig egy általa emelt festett fallal. A minket körülvevő világ külső és belső tereinek érzékelése és érzékeltetése sivár fal-felületek, lekopott vakolatrétegek és falfirkák formájában jelent meg itt, kissé kopár, néha felkavaró, ám összességében mégis esztétikus és harmonikus érzéseket keltve a látogatóban. Többek között ezekben érhető tetten Dús László kettős hangulati és (tér)játéka; magát a kiállítóteret is rendre megbontja (vagy épp összeköti egyes részeit), műveiben pedig a

¹ Látogatás a műteremben. In.: Zalai Hírlap 1970. február 6.

minket körülvevő terek részletei, lenyomatai elevenednek meg. De az sem kizárt, hogy a lélek rezdüléseit, a változó érzelmek kivetüléseit látjuk a különféle faktúrákon; legyen szó síkbéli, vagy háromdimenziós alkotásokról.

A Gönczi Galériában most bemutatott szobrai a korábbi festmények és grafikák térbeli folytatásaiként is értelmezhetők. Mintha a művek (például a teremben lévő óriásgrafikák) leléptek volna a vásznonról, kiléptek volna saját kereteikből, hogy megmutassák magukat a térben. A tárlatnyitó előtt a művész maga is úgy nyilatkozott, hogy számára nincs nagy különbség a festmény és a пластика között, mert mindig a textúrák, a kopott felületek érdeklik, és a szobrok sem szólnak másról.

A galériába lépve egy közepén elhelyezett, hosszú, szinte végtelennek tűnő posztamenten (mint egy túlnyújtott svédasztalon) sorakoznak Dús László szobrai. Összekötve, eggyé varázsolva a kiállítótér két helyiségét. Kisebb és nagyobb, hol az ég felé törő, hol összegubózó, hol geometrikus, hol meg burjánzó (kissé barokkos) nonfiguratív alakzatokat látunk, cím nélkül. Az asszociációt a nézőre bízva az alkotó, fantáziánk szabadon szárnyalhat. Az egyszeri látogató persze fogódzókat keres, mindenáron azonosítani szeretné a tárgyakat,

megnevezni a megnevezhetetlent. Vagy legalább hasonlítani valami ismerős jelenséghez az egyes darabokat. Egyik talán totemoszlop, a másik lehet kapu, a harmadik egy ölelkező pár, mellette talán egy fekvő alak, kicsivel odébb meg egy állatszerű lény. Valamelyik lágy, valamelyik erőtől duzzad, mások szerényebbek, míg vannak, amik tömegükkel, magasságukkal, vagy kiterjedésükkel már messziről uralják a teret. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy semmihez sem hasonlítható térbeli kompozíciókat látunk, melyek mégis egytől-egyig emlékeztetnek valamire. Az alkotót pedig mintha szóraztatná is a néző bizonytalansága.

Dús, mindig jobban szeretett érzékeltetni, mint konkrétan ábrázolni valamit, és ezt erősíti a mostani kiállítás is. A bronzszobrok sokaságában viszont ott rejlik egész életpályájának jelentéstartalma. A tér részleteinek felnagyítása, kiemelése (tárgyasítása), és a változó felületekben rejlő szépség reprezentációja. Ebben a világban a kopottság, a sivárság is esztétikus és szerethető.

Hajdu István műkritikus a tárlatnyitón, valamint a kiállítást kísérő katalógusban úgy fogalmazott, hogy a szobrok pusztán a tömegek és formák viszonyát fejezik ki. Leírásukhoz maximum segédszavakat (kapu, torony, penge,

Kiállítási enteriőr a Gönczi Ferenc Galériában – Zalaegerszeg

szakóca), vagy ellentétpárokat (súly-súlytalanság, stabil-instabil) kereshetünk. De a művek nem állnak semmilyen értelmezés-kísérlet útjába. Hogyan is tehetnék?

Szintén érdekes az absztrakt alakzatok keletkezési körülménye, vagyis a formázás, égetés módszere is. A szobrok különlegessége ugyanis az, hogy egy könnyű anyagból, mégpedig hungarocellból „születnek”. Dús ezekből a fehér táblákból „faragja” ki egy lézervágószerű eszközzel a formákat. (Hajdu idézve: „kicsipkézi a szobraival a teret”). Furcsa belegondolni, de a művész tulajdonképpen az alkotás közben nem is épít, hanem rombol; szétvágja a zárt hungarocell táblákat, hogy légies, szellős (és semmiképpen sem zárt szerkezetű) formák szülessenek ebből a „destruktív gesztusból”. A kompozíciókat végül egy speciális eljárást követően bronzba öntik, majd ha elnyerték szilárd állapotukat, cizellálják és színezik őket. Ez az utólagos felületkezelés szintén része az alkotómunkának, hiszen mint láttuk, nemcsak a forma, hanem annak felülete, textúrája is mindig lényeges Dús műveiben. Ha közelebbről nézzük a szobrokat, azért látszik a hungarocell eredet is. Sőt, az alakzatok légiességét is ez az anyag határozza meg.

Hajdu szerint az alkotások megőrzik a hungarocell súlytalanságából fakadó bizonytalanság-érzetüket. Így a szobrok egy paradoxon forrásai: kibillennek-e az egyensúlyi állapotukból, vagy képesek egyensúlyban maradni? – ez itt a kérdés. Vagyis a kontroll nélkülség és egy műszaki rajzoló fegyelmezettsége egyaránt jelen van az alkotásokban.

A költői kérdés szándékosan a végére maradt: a 80. életéhez közelítve miért lesz egy festőművészből szobrász (is)? Talán mert az erre való hajlam, szándék mindvégig benne volt. Mert többször készített olyan festményeket, melyeknek egy-egy része kilépett a térbe, s innen már valóban csak egy lépés volt, hogy szobrokkal örvendeztesse meg közönségét. Persze az is lehet, hogy egy olyan egyszerű, hétköznapi ok is meghúzódik a háttérben, mint hogy valahonnan maradt néhány hungarocell táblája, amik megihlették. Ráadásul ezzel az anyaggal gyorsan lehet dolgozni, és mint tudjuk Dús türelmetlen természet. De az is az igazsághoz tartozik, hogy mindig valami újdonságon töri a fejét, amivel még önmagát is képes meglepni.

Már szó volt róla, hogy a látvány olyan, mint ha a szobrok egy végtelen asztalon sorakoznának. Tudjuk persze, hogy a galéria falai egy zárt rendszert képeznek, keretet adnak, mégis azt érezzük, hogy az egymás mögött sorakozó műveknek nem szab határt sem a tér, sem az idő. Minden darab mögé bármikor lehet tenni még egyet. Mint láttuk, Dús László kezei közül (és gondolataiból) mindig születhet egy újabb alkotás, egy újabb variáció. Megkísérelve a lehetetlent: kitölteni a végtelen teret az alakzatok sokaságával. Ha ez a kísérlet netán mégis kudarcba fulladna, meglegyszünk azzal is, ha a szobrok egy darabig elidőznek egy konkrét (kiállító)térben, elfoglalva benne a számukra legoptimálisabb helyet.

Péntek Imre

Kortárs képzőművészeti szemle

Novotny Tihamér: Értékhalászat

A kortárs képzőművészeti élet nem működhetne, félkarú óriás lenne a műkritika nélkül. Szerencsére ez a veszély nem fenyegeti a művészeti ágat. Számos jó, sőt, kiemelkedő kritikus egyéniség kíséri figyelemmel a történéseket, sőt, egy részük aktív szervező, kurátor, megnyitó a felmerülő eseményeken. Számos kötet is jelzi, hogy az évek nem hiába telnek el, megszületnek a korszakos ítéletek, elemzések, a kontextusok felderítése sem marad el, s az esztétikai összefüggések feltárása is a szakma vejejárója.

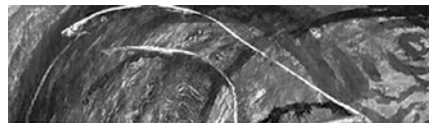
A nyolcvanas években tűnt fel Hegyi Lóránd, akinek a kötetein generációk nőttek fel, és csak sajnálhatjuk, hogy az utóbbi évtizedeket – a Múcsarnok után – különböző nemzetközi intézményeknél töltötte, és nem jutott energiája a magyar jelenségek szemlészésére.

De itt vannak köztünk az új, beért nemzedék alkotói: Keserű Katalin, Feledy Balázs, Wehner Tibor, Pataki Gábor, András Gábor, Révész Emese vagy Bárdosi József és mások. Köztük Novotny Tihamér, akinek több kötete, katalógusa jelent meg. Az utolsó 2014-ben magánkiadásban, az MMA támogatásával *A látható és a láthatatlan* címmel. S mintha pótolni akarná a kimaradt éveket, 2021-ben jelentette az *Értékhalászat* című albumát, válogatott tanulmányainak és cikkeinek súlyos és tartalmas gyűjteményét.

Az utóbbi hét év, amit a kötet felölel, így is maradandó nyomokat hagyott maga után, az izgatott keresés mellett egy visszatekintésre is futotta a terjedelmes, 600 oldalas opuszban.

Novotny mindig is szenvedélyes kutatója volt a perifériális, marginális jelenségeknek, egyik legmélyebb értője a Vajda Lajos Stúdió törekvéseinek. Részben mint feldolgozó, de részben mint alkotó is sok tekintetben érintett a csoport életében. Ami érdekes: Novotny újra áttekinti a vajdások elméleti inspirációit, egyrészt a múcsarnoki, jubileumi kiállítás kapcsán, másrészt szándékában állt elosztatni a félreértéseket, amelyek az indulás éveitől a vajdásokhoz tapadtak. Eltöpreng azon, milyen érzelmeket váltott ki az érdeklődő „csőcselék” megjelenése a közönség soraiban. Másrészt rávilágít a rosszul elhelyezett hangszórók keltette negatív hatásra, amik megzavarták a fellépőket.

Ami inkább érdekes, hogy a szerző megállapítja: „A koronát tehát ezúttal sem sikerült a VLS fejére tenni”. Nem sugárzott szét az a „tisza eredményesség”, amit sokan látni szerettek volna. Az a radikális esztétikai vagy antiesztétikai megjelenés és a hozzá tapadó bonyolult rétegzettség elsikkadt, ami a megértéshez szükséges. A fő művek nem kapták meg szükséges figyelmet, de a társutasok sem; a hármast centrum (ef Zámbo, fe Lugossy, Wahorn) inkább elfedi a

NOVOTNY TIHAMÉR

Értékhalászat

lényegét, s a velük egyívású „absztrakt szárny” hozadéka is elsikkadt. Novotny jó érzékkel felhívja figyelmet: „A VLS minden tagja alulról, kívülről jött plebejus szemléletű alkotó, így lehetek megújítói annak a vidéki realitásból kifejlődő, ezért magyar szellemű neoavantgárd művészetnek, amelynek indulásuk idején sem egyesületi, se mozgalmi ...irányzata” nem volt.

Novotny kesergései azonban – szerintem – nem megalapozottak. Az, hogy a VLS ügyét nem sikerült „egy egységében egy magasabb közmegegyezés tárgyává tenni” – ez nem a rendezésen és nem is csak a „szakmai elit elutasításán” múlt. Az ügy a periférián keletkezett, és annak a szintjét az évtizedek alatt sem tudta igazán meghaladni, néhány kivételtől eltekintve. Hiába nyúlt vissza Novotny a múltba, feltárva az indulás elméleti gyökereit, a Nalaja happeningek és az edvinizmus sem vált meghatározó elemmé, többnyire megmaradt a vicc és a blaszfémia szintjén, és a hozzá kapcsolódó teljesítmények sem érlelődtek ennél jobbra.

Hegy Lóránd ingerküszöbét nem érték el, bár tájékozottságát nehéz kétségbe vonni.

A *Magyar képzőművészet a 20. században* [Andrási Gábor-Pataki Gábor-Szücs György 1999-ben megjelent munkája] foglalkozik a „vajdásokkal”, de nem a képzőművészeti művekből indul ki, hanem az A. E. Bizottság [= Albert Einstein Tánczenekar, amelynek tagjai a szentendrei Vajda Lajos Stúdió tagjai közül kerültek ki] zenei produktumaiból.

Andrási Gábor, a fejezet írója arról ír, hogy a zenész résztvevők az évtizedek folyamán megszilárdították „pozícióikat”, „ismert, nemzetközi kiállításokon is szereplő festőkké (performerekké, objekt-és installáció-művészekké) lettek”. Tevékenységük lényegét Andrási a „formákká szublimált libidó egészen nyílt, érzéki és parodisztikus abszurd alakváltozatai” megjelenítésében látja.

Bárdosi József az *Évek és képek*-ben egy lábjegyzetre érdemesíti őket.

Novotny így összegzi a szentendrei VLS legfontosabb ismérveit: autodidakta létforma, az ebből fakadó gerilla-tudat, a görcs nélküli, a szabadság módfelett való tisztelete. Azonban az „ellenlét” képzőművészeti teljesítménye nem érte el – szerintem sem – a kívánt szintet, amiről Novotny így ír: „ef Zámból, fe Lugossy és Wahorn kanonizációja véleményem szerint

az idők folyamán megtörtént, a többi vajdás esetében ez az elismerés...még várat magára.”

A másik visszatekintés a MAMÚ története, magyarországi áttelepülése és programváltozása. (A Marosvásárhelyi Műhelyből Ma Születő Művek lettek.) A neoavantgárd erdélyi jelentkezése ebben a körben éledt meg.

Krizbai Sándor szerint: „Szükség volt már a modern művészet, különböző szándékainak együttes közös jelentkezésére”.

A Mikházi Általános Iskolában nyílt kiállítás 1980-ban jelezte, hogy a hatvan művész valami újat akar. Az erjesztők Elekes Károly, Garda Aladár és Nagy Árpád voltak. Ebből nőtt ki a MAMÚ, és elindulhatott a maga – a romániai helyzet kínálta – módján. Mindnyájan érezték a Kultúrpalota (1911-13) inspiráló hatását; elindult a művészképzés, tehát volt előzménye és háttere a MAMÚ törekvéseinek. Az első időszak a becsomagolásoké volt, amikor – nyugati példára – a marosvásárhelyiek kigördítették papírgurigáikat, és elkezdtek alakítani ún. lepel-akcióikat. Megszülettek a tájművészeti alkotások, és más egyéni ötlettel gazdagították a jelentkező avantgárd megnyilvánulásokat. Novotny is azt írja, hogy „nincs mód leírni, számba venni a folyamat-műveket, a body-art gesztusokat, a mail artos küldeményeket, fotósorozatokat, az ipari hulladékból készített asszablázsokat, a különböző „kiemeléseket”. A korszerű megnyilatkozások egyre több teret igényeltek, de mind szűkebb nyilvánosságot remélhettek a korabeli diktatúra hozzáállása miatt.

Novotny megjelöli a MAMÚ utolsó napját, 1983. szeptember 21-ét. És elindult a kitelepülési hullám, amelynek során többnyire Szentendre volt az a hely, amely befogadta be az erdélyi menekülteket, kényszer-emigránsokat, bár a kisebbség más utakat is talált. A Pantenonból így let Pantenon, míg a MAMÚ el nem nyerte a Ma Születő Művek elnevezést 1991-ben.

Novotny, az eseményeket követő krónikás, hihetetlen részletességgel mutatja be a történeteket, az anyaország segítő szerepét a több országra szakadt magyarság kulturális identitásának megmentése érdekében.

A kortási anyag, a kritikák és tanulmányok tagolását Novotny a kapcsolatok, csoportok kialakulása mentén oldja meg.

A *Ketten, hárman, négyen* fejezet első részé-

ben Bartus Ferenc festményei és Nagy Zopán fényképei kerülnek terítékre. A szürreál transzparenciák határozzák meg Bartus munkáit, míg Nagy Zopán fotóin az „álomszerű dimenzióátlépések nyomhagyó alaktorzulásai” hagynak nyomot. A „hármások” esetében az expresszív anyaghasználatot, a szent matériák és tárgyak felfedezését emeli ki, amelyet a konstruktív ösztönök mozgatnak

Ebben a körben Bogdándy Zoltán Szultán és Aknay János emelkednek ki. Rajtuk kívül Ézsiás István kap kiemelt figyelmet. Külön figyelmet szentel a Krizbai család produkcióinak, amelyet nem csak a képzőművészeti művek jellemeznek. A „négyek” - Pinke Miklós, Rohonczy István, Szarka Tamás és Varga Gábor Farkas - esetében a 2020-as Pelikán Galéria-beli kiállításuk a megítélés alapja. Az alkalmi alkotócsoportról Novotny megállapítja, hogy törekvéseik a „végtelenben” biztosan találkoznak, de legalábbis megközelítik egymást. A *Sokan* fejezet a MAMÚ Társaság 13 tagjának kiállítását taglalja, akiknek a Hegyvidék Galéria teremtett lehetőséget a bemutatkozásra.

Megméréstésre kerül az öt éves Érdi Művésztelep és az Asztal társaság csoport kiállítása. Az utóbbiról ezt írja Novotny: „bár az absztrakció uralkodik benne, nincs híján egyetemes szimbólumokat, ...valamint magánmitológikus jelképeket, verista ábrázolási módozatokat használó attitűdnek.”

A VLS szabad beadású kiállításáról írja a szerző, hogy a tagok közül bárki beadhat művet, aki reagálni tud a „Mélyponton a viszony” felhívásra.

[[A „negatív világépülés” meghalni látszik az ember. Az „érdei érintések” a fentebbvalóval való társalgások, a kozmikus rezgések leképezései.]]

Érdekesebbnek ígérkezik a szlovákiai kiwandulás, a „felvidéki polifónia”. S valóban, a MAMSZE – Magyar Alkotó Művészek Szlovákiai Egyesülete – létrejöttének, működésének bemutatása hiánypótló információ, amit – ilyen részletességgel – nem olvashattunk mástutt. Novotny is elámul, amikor az egyesület akcióival foglalkozik, pl. azzal, hogy a csoport az Európai Parlament épületében is bemutatkozott. De bemutatkoztak Nagyváradon is, a Partiumi Keresztény Egyetem aulájában is.

A jelen írás a lévai Reviczky Házban rendezett, 2016-os kiállítás apropóján született, itt

volt alkalma a szerzőnek áttekinteni, szemlézni azt a sokszínűséget, amit az egyesület tagjai produkáltak. Az avantgárd legkülönbözőbb megnyilvánulásai mellett az expresszív kifejezőmód és az újrealizmus megnyilatkozásai is természetes részét képezték a tárlatnak.

Az érdi művésztelep szintetizáló törekvéseit mutatja be az 2016-os érdi Vigadóbeli tárlat az Érdi Galériában. A főszereplők mellett - mint Aknay János, fe Lugossy László, Eöry Emil, dr. Hudák - számos kiváló alkotó mutatkozott be ezen a nyári művésztelepi munkát összegző tárlaton.

Meg lehet érteni a nagyobb egyesületek bemutatásának nehézségeit, mint például a Kecskeméti Képzőművészek Közösségéét. Kiderült, hogy a csoport megpróbált kezdeni valamit Kodály és Lechner örökségével. Novotny is erre reagál, amikor felhívja a figyelmet a Psalmus Hungaricus nyomán született művekre és arra, hogy a Lecher építészetében megnyilatkozó magyar jelleg ma is inspirálja a helyben élő kortárs művészeket.

Novotnyt elbűvöli a „megszerkesztett valóság” – a geometrikus törekvéseket összegző kiállítás a szegedi REÖK palotában vagy a Ritus, a Budaörsi Galériában. Ugyanilyen merész koncepció a Fehér Képek kiállítása is, amelyet húsz éve rendeztek a Vigadóban, és 2017-ben a Szigetszentmiklósi Városi Galériában. Novotny is felhívja a figyelmet, hogy hányféle fehér szín van. A festett fehér, az anyag és tárgyi fehér és kombinációik, mint ahogy ezt a 17-es kiállítás is tükrözte.

Betekinthetünk a Szolnoki Bronzszobrászati Szimpózium kiállítására, amelyet 2019. októberében rendezek, valamint a Szolnoki Képzőművészeti Társaság kiállításának helyszíneire, a z Aba-Novák Galériába és a Szolnoki Galériába. [[Olykor egy-egy olyan szalon is útba esik, mint a zalaegerszegi, amelynek sikerült eleveckélni a VI. pontig.]]A zalaegerszegi Buda-házi Tiborról ezt írja a szerző: „A fegyelmezett lírai műegyüttes úgy ragyog, úgy szól, mint egy ünnepi szakrális oratórium.”

A MAMÚ egyesület Szentendrén 2020-ban Ovidius előtt tisztelgett, amikor saját galériájában *Átváltozások* címmel rendezett tárlatot. Célja az volt, hogy a művek párbeszédével, többszörös kontextusba helyezésével valami nem várt egész teremtdjön. Novotny szerint a csoport mindig az újszerűséget, a kritikai at-

titúdöt, az elemző hozzáállást képviselte. Ez volt jellemző a 28-ak tárlatára is.

Ars Sacra címmel a szerző áttekinti a vallásos jellegű budapesti tárlatokat, műveket, amelyek a szépség, a jóság, az igazság és a szentségesség jegyében születtek. Az Ars Sacra Fesztiválok sikerrel képviselték ezt a gondolatot, alkotói 2013-ban a Vízivárosi Galériában bizonyították felkészültségüket. Ebbe a eszmekörbe kapcsolódott be a budaörsi Zichy- major; a Bohusok szintén a Vízivárosi Galériában állítottak ki szakrális műveiket.

A kecskeméti művészek a Hit kultúrája, a kultúra hite címmel jelentkeztek a 35. Tavasz Tárlaton, a Hirös Agóra Kulturális Központban, 2020-ban. A jobbára helyi művészek, akiket Novotny névsor szerint szemlézett, érdemi kritikát kaptak, az elemzések törekvéseik igazolását jelentették.

A kötet utolsó harmada a Művészportrék, pályaképek, egyéni kiállítások címmel tekinti át a kortárs alkotók egy jelentős csoportját. Szintén abc-sorrendben. Ebben a közegben kiemelkedő szerepet kap Aknay János, joggal; több írás is foglalkozik vele. Novotny kiemeli a korán bimbózásnak indult szakrális hajlamot, a feltűnő angyal és emberbáb sereget, az égi fényekben fürdő építmény díszleteit.

Téma Budaházi 60. jubileumi kiállítása is. Ahogy írja: „a művésznek egyik leglényegesebb vonása a az archetipikus jeleknek-jelképeknek az életre keltése és életben tartása.” Dávid Katalin nyomán megállapítja: „a jelképek nyomán jut el a szép lehető teljességéhez”.

Örültem, hogy Erdős Jánosról itt is olvashattam egy portrét – akiről egyébként Novotny írt egy monográfiát –, és rábukkantam Hagymás István fotótárlatára, aki az irodalomkritika mellett magas szinten fotózik.

A Marczibányi Téri Művelődési Központ Galériájában lévő művekről írva Novotny megállapítja: a Rorschach-tesztre emlékeztető művekben található a tengelyszimmetriára emlékeztető „jelenségeket”. Felméri Jármeczky István színmérnököt az Érdi Galéria kiállítása kapcsán, és hosszabban ír Kelemen Kata kiállításáról a szegszentmiklósi Városi Galéria tárlata nyomán.

Szintén hosszabban ír Kis-Tóth Ferenc mellőzött művészetéről, Lois Viktor „megalázott embervilágáról”, Márton Luca Anna első önálló kiállításáról.

Nagy Árpád Pika is megjelenik a „körképben”.

A MAMŰ alapító tagja alapos kritikát kap a szerzőtől: „figurái elrajzoltak, a férfiak, nők, gyermekek egyaránt gnómok, törpék, vércse szeműek, nagyfejűek...tehát a jelenség abszurditására ... hívják fel a figyelmünket”.

Figyelmet kelt a Németországban élő Nádasy János művészete, amelynek legfőbb értéke az 1956-os forradalom élményeinek megőrzése.

Feltűnik Nemes László festőművész arcéle, aki a MAMŰ alapító tagja, de nem Szentendrén, hanem Zalaegerszegen folytatta pályáját az áttelepülés után.

70 éves, jubileumi tárlatáról a következőket olvashatjuk: „genezisének forrásait az erdélyi városokban kereshetjük, magyarországi útja kisé más, mint az indulásé. Plasztikus női testeket fest, fotóbetéteket használ, dinamikus, kirobbanó folthatásokkal dolgozik. Újabban festményeinek újszerű kompozícióival véteti észre magát”. Puha Ferenc újabb képeiről ezt tartja fontosnak: „aki folyamatos kontroll alatt tartja érzelmi kitöréseit, festékpázmákba foglalt, ecetszál-nyomokba öltött testi energiáinak lüktető ritmusait”.

Nagyobb szabású tanulmány készült az Ausztriában élő Varga-Welther Júlia művészetéről. Az erdélyi indulás bemutatása után az Orbán Balázs liceum növendékeként folytatta, majd elvégezte a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolát. 1984-es kitelepülése új korszakot jelentett, ami a szitázott és „klónozott” képek sorát hozta. Kétezerig a professzionális kiteljesedéshez jutott el, majd Frida Kahlo hatása alá került. De megmaradt erdélyinek, magyarnak.

Novotnyak Aknay Jánossal folytatott beszélgetése számos tanulsággal szolgál. Aknay kifejti: nem mindenáron akart tagja lenni az akadémiának. Novotny firtatja: van-e értékrendje a szervezetnek? Érdekes választ kap: „az értékrend nem deklarált, inkább a háttérben húzódik meg. A Makovecz-örökség meghatározó, amivel örömmel együtt élni. Az akadémia inspiráló és integráló ereje nélkülözhetetlen. Ami zavar a szervezettel kapcsolatban, az kialakul, idővel el fog múlni”. A szerző szavá teszi, hogy a rendszerváltás óta értékes kezdeményezések elsikkadtak. Aknay biztosítja, hogy ebben a kérdésben változás lesz. A fontossá vált életművek kutatása nem maradhat el. A destruktív megnyilvánulásoknak nincs helye a művészeti életben.

A Szemadám Györggyel készült interjú hangsúlyozza, hogy a nyugati képzőművészet túl

hasonló, a miénk túl változatos. Egy dolog a döntő: a minőség.

Végül Novotny kifejti: ő nem gyűjtő, de szereti a műalkotásokat. Számára az emlékek, barátságok meghatározóbbak, mint a mesterségesen fennforgó kánonok, esztétikai sarokpontok. Ezek [mármint az emlékek, barátságok] is elvezethetnek a kiemelkedő művekhez, meghatározó alkotásokhoz.

A kötet írásait egy-egy kifejező fotó kíséri, a névmutató mellett található egy képgyűjtemény is, mely az írásokhoz kapcsolódik. Ez talán lehetett volna nagyobb méretű is, de egyébként jól használható, magyarázó jellegű.

A rendkívül gazdag, sokszínű anyag a szerző tájékozottságát, aprólékos kutatómunkáját dicséri. Valóban, aki az utolsó 10-20 év képzőművészeti életét akarja nyomon követni, az nem nélkülözheti Novotny újabb kötetét. Az *Értékelés* betöltötte feladatát, olyan útikalauz, ami az új, karakteres művekhez, a klasszikussá váló világhoz vezet el.

(Kalota Művészeti Közhasznú Alapítvány-Napkút Kiadó, 2021.)

HORVÁTH LÁSZLÓ:
Mementó '56
2016

Turbuly Lilla **Vasvilág**

Fotók: Sipos Zoltán

A tatabányai Jászai Mari Színház **Közellenség** című előadásáról

A brandenburgi lókereskedő, Kohlhaas Mihály története jó kétszáz éve, Heinrich von Kleist kisregényével vonult be az irodalomba, de már ő is történeti munkákból merített: az első feljegyzés az igazságát kereső Kohlhaasról több mint négyszáz éves. A műnek az idők folyamán számos színpadi átirata született; nálunk Sütő András drámája, az *Egy lócsiszár virágvasárnapja* tette ismertté a színházba járó közönség előtt. Mostanában pedig több helyen játsszák Tasnádi István változatát, a *Közellenséget*. A zalaegerszegi közönség is láthatta Sztarenki Pál rendezésében, 2015-ben, idén pedig, a tatabányai bemutató előtt pár hónappal Nyíregyházán is színre került (r.: Horváth Illés).

Tasnádi István átiratának az a különlegessége, hogy a lókereskedő két lóva, Kanca és Csődör meséli el a történetet, mindent az ő – egymástól különböző – szemszögükből látunk. Csődör feltétlenül hisz a gazdájában, tévedhetetlennek látja, Kanca szerint viszont elvesztette a józan ítélőképességét, mindent feláldozott az igazáért folytatott harcban, így maga is tehet arról, hogy saját vesztén kívül családját is

tragédiába sodorta, lovait pedig sintértelepre juttatta.

Hogy a német városállamok korában játszódó történet ma is ennyire frissnek érződik, az annak köszönhető, hogy időtlenül képes szólni a hatalomnak és az önkényeskedésnek kiszolgáltatott polgár helyzetéről, és olyan örök dilemmákról, mint az igazságkeresés, megbocsátás vagy bosszúállás. És hogy olyan hős a címszereplője, aki nem fekete-fehér figura, az azonosulás mellett a városokat lángba borító, mértéket vesztő Kohlhaasszal szemben sokféle más érzés is ott bujkálhat a nézőben.

A tatabányai előadást a közéleti témákra érzékeny, a direkt aktualizálást azonban mindig kerülő Vidovszky György rendezte. (Nem először, 2013-ban a Magyar Színházban már színpadra állította a művet.)

Horgas Péter mestere a nagyszabású, beszélő díszleteknek. Ezúttal is ilyet tervezett. Fémek, főleg rozsdás vaséptémények uralják a színpadot. Közülük is két elem: egy hatalmas kámpó és egy még annál is nagyobb körfűrész. Tudható, hogy mindkettőnek lesz majd szerepe, ahogy az óriási mászókat idéző emelvénynek is. Ezzel az ipariális térrel minden helyszínt meg tudnak jeleníteni (várat, bíróságot, sintértelepet, kivégzőhelyet). Ezt használják akkor is, amikor Kohlhaas elkeseredett dühében városokat rombol le: Király Attila és a szolgáját, Hersét játszó Kardos Róbert egymás után döntik le a fémoszlopokat, palánkokat. Az ezzel járó hanghatás érzékletessé teszi a rombolás erejét, indulatát. Az egyetlen puhább anyag az a fából készült, virágmintákkal díszített, leengedhető ablakkeret - amely Kohlhaas otthonát jelzi - a boldog család ideájával együtt gyorsan eltűnik a színpadról. A jelmezek is Horgas Péter munkái. Nem historizálnak, mai öltözetek: Kohlhaason farmer és kockás ing, a feleségén egy hosszú, kötött pulóver van. Piros, és ez azért jelzésértékű, mert a felesége halála után ezt köti magára a férfi, hogy harcba induljon.

Király Attila megformálásában a címszereplő nem eredendő hős, nem nagy formátumú forradalmár. Békés, tisztességes polgár, aki a bevett szabályok mentén éli az életét: vallásos, mindig magánál tartja Luther prédikációinak egy kiadását, szereti a feleségét és a gyerekeit.

JÁSZAI MARI SZÍNHÁZ · NÉPHÁZ

Ebből az egyensúlyi helyzetből billenti ki egy vele történt igazságtalanság. A színész is ebből a helyzetből indít, és lépésenként halad az együttérzést keltő igazságkereséstől az ijesztő bosszúvágyig. A fordulópont az a pillanat, amikor a feleség (Bakonyi Csilla játssza) halála után a piros pulóvert magára köti. Innentől nem ismer mértéket. Míg az előadás elején gyengéd kézmozdulatokkal simogatja lovait, erre az időre már rájuk sem figyel. Szép, ahogy a végén a lovak mégis, ugyanazokkal a mozdulatokkal visszaadják a simogatást. Király Attila alkatához, színpadi habitusához nagyon illik Kohlhaas szerepe, és a színész jól él ezzel a lehetőséggel. Sokatmondó rendezői megoldás, hogy a főszereplő kivégzését a korrumpált államgépezet által termelt irattömeg szájba tömésével érzékeltetik. Kohlhaas szó szerint belefullad a papírtengerbe.

A lovakat Danis Lídia és Dévai Balázs kelti életre. (Ahogy Kohlhaas gyermekeit is. Mindazokat, akikért ő felel, akik aztán

az ő döntéseitől szenvednek.) Érzékeny, jó dinamikájú, emlékezetes páros az övék. Nem a lóság ábrázolása a fontos az alakításukban, inkább az érzelmek, gondolatok, álláspontok pontos megjelenítése, egy olyan folyamatos párbeszéd megteremtése, amely rezonál a néző belső párbeszédjére is. Mindebbe belefér a humor, ahogy egyébként Kohlhaasnak és a feleségének is van kifejezetten humoros jelenete.

Ki kell emelni még Mikola Gergő, Hajdu T. Miklós és Márfi Márk hármását Vencel és köre megjelenítőjeként. Nagyon jól hozzák a bicskanyitogató önzést, rongyrazást és nem-törődöm kíméletlenséget.

Hojsza Henrietta koreográfiája felidézi a lovak futását, néhány ismerős mozdulatukat. Máskor, Vencel és barátai részeg mulatozásainál, kortárs táncos és utcai táncos mozdulatokat épít bele a mozgásanyagba.

Az előadás alcíme zenés uszítás, ennek megfelelően a zene, a dalok is kiemelt szerepet

kapnak. Monori András zenéje mai, modern hangzásvilágból építkezik, előben halljuk a színpad oldalsó részén helyet foglaló zenekartól.

A tatabányai társulatról már sokszor leírták, hogy az utóbbi években megerősödött, kiegyensúlyozott színvonalat, jó összképet mutat. Bátran nyúlnak nehéz, nem nézőkényeztető témákhoz, kortárs szerzőkhöz, figyelnek arra, hogy jó rendezőket hívjanak,

új és új szemléletmódokkal ismertessék meg a társulatot. A közönség pedig jól veszi ezt a fajta, vidéken nem túl gyakori műsorpolitikát. Az a középiskolás közönség is, akikkel egy délutáni előadáson a *Közellenséget* láttam. Jó lenne beszélgetni velük, mit gondolnak a történetről és Kohlhaasról, mennyire érzik közel vagy távol maguktól a színpadon látott világot így jó négyszáz évvel az eredeti történet lejegyzése után.

Tasnádi István: Közellenség (Kohlhaas)

Játsszák: Király Attila, Danis Lídia, Dévai Balázs, Honti György, Bakonyi Csilla, Mikola Gergő, Hajdu T. Miklós, Márfi Márk, Végh Péter, Kardos Róbert és Crespo Rodrigo.

Zenészek: Juhász Zoltán, Laskay Péter és Mayer József.

Díszlet, jelmez: Horgas Péter. Zene: Monori András. Korrepetitor: Lovas Gabriella. Mozgás: Hojsza Henrietta. Súlygó: Rangits Bernadett. Ügyelő: Vincze Petra. Rendezőasszisztens: Széplaky Petra. Rendező: Vidovszky György.

Jászai Mari Színház Tatabánya, 2021. december 16.

A.Gergely András

Sátáni rock felől a szakrális hangtartományba

Alföldi prófétaképző, világzenei harmóniákkal

Három évtizeddel a rendszerváltás után már kevésbé látszik „időszerűnek” az ügynöklisták és „apáink helyett” (Esterházy Péter, György Péter) elbeszélendő világképek revíziója. Mégis akad hangtartomány, amelyben a kihívás és válaszkészség csak lassabban érkezik, mint lehetséges volna. A Szőnyi Tamás könyveiből megismert „titkos szolgák” magyar rock körüli bonyodalmai mellett is föltárulkoztak már többen, akiknek „elszámolandó” múltjuk volt, vagy mások számoltak el velük. A gyarapodó listák mögött pedig mindig emberek, sorsok, remények, olykor szájalmas, máskor emelkedett intim világok lapulnak. A beat, rock és más alternatív zenei szcénák között kijelölendő helyek pedig egyre többször látszanak magukba foglalni az egyházi világ alternatív leágazásait, közelebből a keresztény könnyűzene tradicionális vonalához, ma pedig már a neosámánizmus hangtartományához is tartozókat.

Egyének és sorsok, áruhálok és besúgó funkciók ellenoldalán azonban mindig ott ülnek a bevádoltak és megrendszabályozottak, akiknek sorsa rendszerint jóval titkosabb, mint az kibeszélhető lenne. A sátáni világokat megidéző, vagy ezzel megvádolt előadók persze a legkritikában találtak igaz utat a poklok mélyei felé, viszont annál inkább megellették a szakralitás legkülönbözőbb dimenzióit.

A látvány-egészhez hozzátartozik a történeti és intézményes rejtelmek köre is. Ebbe a közegbe, a zene bűvöletében liturgikus hagyományt és a koncertképes muzsika világát egyformán megidéző akusztikai szférába illeszkedik Povedák Kinga monográfiája, mely *Rockapostolok. A keresztény könnyűzene vallástudományi vizsgálata* címen készült el doktori értekezésként a Szegedi Tudományegyetemen (2016), itt a Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék sorozatában (A vallási kultúrákutatók könyvei 46.) jelent meg 2019-ben *Gitáros apostolok* címen (A kötetéről lásd: https://www.magyarokurir.hu/img1.php?id=104812&v=0&p=1&img=c_gitar.jpg). Az apostoli funkció leginkább a hétköznapi élet terepein találkozhat a zenei igénnyel, de annál gyakrabban a keresztény zenei világok hagyományaival. Povedák könyve részben a keresztény egyházak konvencionális szerepeibe illeszkedő szakrális örökséget követi nyomon (Taizé-i közösség, gospel, blues), részben pedig ennek megújult nyelvét, az örömmzene és a tradicionális hitéleti szólamkészletét meghalló, azt harmóniák rendszereként megjelenítő, a leírható kulturális világot érthető pompába öltöztető „rendkívül összetett, bonyolult, ambivalenciákkal terhelt jelenséghalmoz” teljességéről ír.

A szándékosan kétszínűvé, éterivé és ördögivé tett cím mégsem ilyen mélyen sejlő ellentmondásra vezet rá, csupán hangulati elem egy doktori értekezés felé vezető megismerési úton. A vallási kultú-

rakutatás persze leggyakrabban nem zenei anyagokra épül, ám ennek komplex, a néprajz, a kulturális antropológia, a liturgia, „a fiatalos, nyitott kereszténység képét sugárzó” életvilág-bemutató, a „vallási, politikai, kulturális, emocionális, vagy művészeti” világképek felvonultatását is elegánsan elvégző könyvnek valójában mindezeket túl „nem az a célja, hogy egy-egy szegmensre összpontosítson csupán, hanem az, hogy mélyfúrásokat végezzen és az így kapott eredményekből, mint egymás mellé illesztett puzzle-darabkákból megértse a töredezett részekben áthúzódó mintákat, amelyek megalkotják a teljes képet. Úgy összpontosítunk a részletekre, hogy közben az egészet szeretnénk megérteni. Úgy vizsgáljuk a keresztény könnyűzenét, hogy közben szeretnénk megérteni azt a valóságot, /.../ melynek keretein belül értelmezhetővé válik maga a zene. Meg kell ragadnunk a zene társadalmi kontextusát ahhoz, hogy benne a zenét is megértsük és ne csak meghalljuk...” – írja műve Bevezetőjében.

E bevezetőhöz tartozik már a címlap és az előzők intimitása: ahol a családi örökség indul, „a fater a gitárral” közvetlensége, meg a rejtekező módon kezdeményezett nyilvánosság kérdése egyszerre feszül a prófétálás és az értekezés kettősében. Ez a műfaji kör megannyi tradícióra épül: az afrikai eredetű blues és amerikai gospel éppúgy szerepel benne, mint a kortárs francia egyházi életben integrálódó szerepű Taizé-i szertartások, Povedák szendrőládi terepkutatása során megismert „megtért, ám mélyszegénységben élő, mégis vidáman éneklő roma gitáros csoport”, vagy „a keresztény könnyűzenei ipar gazdasági méreteire, pénzügyi motivációira amerikai útja” alkalmával ráismerő kutató összefoglalója az evangelizáló közösségekről. Mindezek mellett társadalomnéprajzi kutatásról van szó, tehát adatfeltárásról és interjúkról, internetes jelenségek és hatások másodelemzéséről, s közben ha „videó-megosztó portálon keressgélünk a témában, könnyen rábukkanhatunk akár százmillió letöltéssel rendelkező dicsőítő dalokra is, amik népszerűségét bármely pop-sztár megirigyelhetné”. Mert hát nem pusztán arról van szó, hogy a vallások „a ’szekularizációs’ tendenciákkal szembe menve, csalétekként visszaédesgetik majd a híveket a kétezer éves intézmény falai közé...”

vagy netán arról inkább, hogy „a keresztény rock ellenzői minderre felzúdultan hangoztatják évtizedek óta, hogy az egész rockzene a sátántól származik, emiatt tűzzel-vassal ki kell üldözni a templomokból. Dicsőítő koncert, evangelizálás, liturgia, a fiatalok megérintése, Krisztus üzenete korszerű nyelven vagy épp a Sától eredő bűnös ösztönzene és a tradíciók lerombolása... – ez mind a keresztény könnyűzene lenne, legalábbis annak támogatói vagy ellenzői szerint. De mi is valójában a keresztény könnyűzene?...” – kérdezi tőlünk, akik sem oly közel nem kerülhattünk ehhez, hogy rögtöni és pontos választ adhatnánk, sem annyi élmény-együtttest nem halmozhattunk fel, mint a vallásnéprajz és a zenei néprajz, folklórtudomány és zeneszociológiai áramlatok jelentős tömegei. Ugyanakkor meggyőző arról is, hogy „úgy tűnhet, mintha valóban kezdene kialakulni Magyarországon is egyfajta keresztény populáris tömegkultúra, ami a fiatalos, nyitott kereszténység képét sugározza. De ha más irányból közelítünk, úgy tűnhet, mégsem, hiszen a hazai keresztény könnyűzenei előadók közül senki sem tud megélni pusztán ebbéli tevékenységéből. Lemezeiket – ha egyáltalán eljutnak a kiadásig – alig veszik, dalaikat pedig – talán Pintér Bélát leszámítva – pár tízezerrel töltik le csupán. Két véglet között billegnek a vélemények és gyakran a téma kutatója is hajlamos egyikből a másikba csapongani. Pozitív és támogató, ha az érzelmi hatása alá kerül egy-egy állambiztonsági jegyzőkönyv olvasásakor, ami az ifjúságpasztorációban a szocializmus idején aktív, gitáros plébánosok megfigyeléséről számol be... /.../ A témához azonban csak a személyes érzelmeket háttérbe helyezve lehet közelíteni, másképp ugyanis nem érthetjük meg ennek a rendkívül összetett, bonyolult, ambivalenciákkal terhelt jelenséghalmaznak a teljességét”.

Épp az ambivalenciák okán érdemes jelezni: a kötet a témakör teljességét adja, melyből itt még kiragadni is alig lehet valamit, aminek ne lenne sajátlagos históriája, társadalomtörténeti kontextusa, intézményes értelmezése, vallásantropológiai témaköre, társadalmi támogatottsága, megannyi rejtelve és titkos szférája, ugyanakkor tömegessége és média-hatása, bűvös bája és bűnös históriája, vagyis angyalok kara és ördögök csontzenéje között százféle ritmikája, prófétája és híve, papja és kutatója...

Az ambivalenciák köre és árnyaltsága mellett a kérdéskör bármely olvasója, kutatója is jól sejtheti, mennyire reménytelen egy kétszáz oldalas, többnyelvű szakirodalommal és sok-sok évnyi kutatómunkával megkomponált értekezésről a teljesség igényével szólni. Olyan szinte, miként ha egy Beethoven-szimfóniáról egyetlen kotta-oldal részletével próbálnánk meg teljes képet adni, ráadásul mondjuk az üstdob-szólam kottájából. Nem segít az alapos és részletes tartalomjegyzék, sem annak érintőleges megfogalmazása, milyen a résztvevő megfigyelés eszköztára /„hangszere”/ a kulturális antropológiában, milyen lehetősége van az alapvetően nem hívő kutatónak elemeznie „a vallási, lelkiségi folyamatokat, amelyek lehetővé tették a keresztény könnyűzene kialakulását... /.../ azokat a zenei előzményeket, amelyekre stílusában felépült... /.../ azokat a kulturális és társadalmi változásokat, amik előidézhették a reformokra való tömeges igényt és azokat a vallási reakciókat is, amelyek a világ(i) felé nyitást eredményezték...”, mindezek mellett megtalálni mindeme jelenségek „varázsát”, s „hogyan mozgatja meg a hallgatókat egy templomi gitáros misén, mi készíteti ugrálásra egy dicsőítő koncerten, vagy húzza éppen elmélyítő csendességbe egy Taizé-i imaórán. A történelmi források világa mellett a legújabb online tereken is

'netnográfiai elemzésbe' kellett fogni annak érdekében, hogy megérthessük a keresztény könnyűzenei jelenség-halmaz összetevőit, változatainak gazdagságát és transznacionális terjedésének sajátosságait. Mindezek mellett mélyinterjúkat kellett készíteni énekesekkel, közönséggel, fiatalokkal, idősökkel; résztvevő megfigyeléseket végezni katolikus, katolikus-karizmatikus, pünkösdi-karizmatikus istentiszteleteken, ökumenikus fesztiválokon; kérdőíveket kellett kiértékelni, hogy ezek birtokában komparatív alapon tudjuk ábrázolni a térbeli, időbeli, felekezeti sajátosságokat...”.

Ami még ezen túl megmarad, az tényleg lehet az emlékezet szakralitás iránti fohásza, a könnyűzene fogalmának és piacának könnyed áttekintése, s végső soron a rock vagy az egyéb „ádáz” műfajok hatásának impresszió-értékű válogatása, mely azonban megeshet, a sátáni rock felől a szakrális nyilvánosság felé vezet tova, így meg már az ördögi világok nyitánya felé kalauzol. Ez meg talán majd minden zenekedvelő lélek egyéni hangnemével harmonizál...

Povedák Kinga, *Gitáros apostolok. A keresztény könnyűzene vallástudományi vizsgálata*, Szeged, MTA-SZTE Vallástudományi Kutatócsoport, 2019.

Ha nem írok, akkor is medvész vagyok – beszélgetés András László Pannon Tükör-díjas íróval

Fotó: Bertalan Johanna

András László író, költő 1966-ban született, jelenleg Piliscsabán él. Az 1980-as években kezdett írni és publikálni, majd huszonöt évnyi szünet után 2010 novemberében jelent meg *Egy medvekutató feljegyzései* című regénye, később a *Világos indul* címmel verseket (Műút könyvek sorozat, 2016), *Rasszista utazások* címmel novellákat (Scolar Kiadó, 2018) publikált. Legújabb kötete egy regény, *A vörös korona* címmel, mely a Kalligram Kiadónál jelent meg. Medvézet című tárcasorozata a Műút folyóirat oldalán ment évekig, majd 2018 őszétől a Pannon Tükör Online-on folytatódott. Az elmúlt három évben közel harminc tárcát közölt, és olyan kiváló vendégszerzőket köszönhetünk neki, mint Szeifert Natália, Molnár Krisztina Rita, Balogh Ádám, Szolcsányi Ákos, k. kabai Ióránt. A Pannon Tükörben novellát, regényrészletet és verseket is publikál, 2021-ben próza kategóriában ő nyerte el a Pannon Tükör-díjat. - *Nagygéci Kovács József beszélgetése.*

- „Az 1980-as években kezdett írni és publikálni (*Mozgó Világ*), majd huszonöt évnyi szünet után...”- így kezdi a *Szépírók Társaságának* oldala a bemutatásodat. Az olvasó most már tudja, hogy ez a szünet szünet volt, de te akkor tudtad? Terveztél még írni, publikálni, csak közbejött mindig valami?

- Egyrészt folyamatosan írtam, rosszakat. Másrészt egy darabig próbáltam publikálni is, de nem fogadták el közlésre, amiket küldtem. Aztán egyre kevesebbet írtam, egyre kevesebbet küldözgettem, végül semmit-semmit.

- *Aztán 2010-ben megjelent az Egy medvekutató feljegyzései, amiről a kortárs (és klasszikus) magyar irodalom nem kisebb szereplője, mint Kemény István mondja azt, hogy nagyon szeretné, ha ő írta volna. Hogyan fogadtad ezt az elismerést, és általában az elismeréseket, illetve azt, hogy eljut nem csak a szerkesztőkhöz, de az olvasóig egy szöveged?*

Csalódással. Amíg írtam, végig hintáztam két érzés között, mindkettő abból fakadt, hogy úgy éreztem, nemigen olvastam még ilyen könyvet. Tehát valamit vagy nagyon elcseszttem, vagy nagyon kitaláltam. Két barátom folyamatosan biztatott, de rettenetesen lassan haladtam a szöveggel. Organikusan készült, és burjánzott, és nem voltam képes megszerkeszteni. És volt, hogy évekig hozzá sem nyúltam, és volt, hogy évekig kínlódtam, és nem jutottam előbbre. Összeraktam, szétesett. És megint, és megint. István elismerését tehát már „elégtem” menet közben – ha nem lett volna biztatás és bizalom, talán sosem fejezem be. Mire végül elkészültem, Attila már le is mondott róla... De végül elkészült, és úgy éreztem, letettem valamit az asztalra, és vártam, hogy beszakadjon az asztal. És aki olvasta, attól valóban nagyon jó visszajelzéseket kaptam, de kritikai visszhangja gyakorlatilag nem volt. És ezen valahogy nagyon megsértődtem. Pláne, mert ahogy mondtam, mindent beleírtam, ami nálam volt, és erre volt a visszajelzés kvázi semmi.

- *Miközben értem a különbséget az „aki olvasta” és a „kritikai visszhang” között, itt azért érzek némi ellentmondást. Mindenesetre a Pannon Tükör-díj például szakmai elismerés. A fentieket tudva is érdekel, hogy mit jelent számodra a díj.*

- Ezt az otthonlevés-műhelyszerűség-érzést erősíti meg, amire nagy szükségem van ahhoz, hogy dolgozni tudjak. Szóval, köszönöm.

- *Az Egy medvekutató feljegyzései óta viszonylag gyakran jön ki kötet, rendszeresen publikálsz tárcákat is, mi változott a nyolcvanas kilencvenes évekhez képest, hogy most írsz, akkor meg nem írtál (vagy nem publikáltál..)?*

- A Medvekutatóba beleírtam mindent, amit akkor mondani akartam és tudtam a világról, emberekről, kapcsolatokról. 2010 novembere, a könyv megjelenése után „pihentem” – úgy éreztem, nem maradt nálam semmi, semmi elmondható. Aztán 2014 elején k. kabai lóránttól kaptam egy lehetőséget, és a Műút frissen induló online változatába hetente írhattam. Ez volt az első Medvészet rovat. Három évig írtam ide kisprózákat, esszét, tárcát, novellát, mindent. Közben újra elkezdtek születni versek is. Ezeknek az éveknek a terméséből, és a korábbi versekből válogatott anyagból lett a 2016-os *Világos indul*, és a Műúton megjelent novellákból a 2018-as *Rasszista utazások*. Hogy mi változott? Akkor már realisabban tudtam megítélni annak a minőségét, amit csináltam. Befejeztem sok, korábban megkezdett, de félbehagyott gondolatot, szöveget. Átfésültem a régi verseket, és sokról úgy tűnt, kiállták az idő próbáját. Már mint azét a húsz évét...

- *Regény, versek, novellák, aztán újra versek majd regény. Mi dönti el, hol és mikor dől el, hogy éppen mi íródik? Alapvetően minek tartod magad?*

- Alapvetően medvészeknek.
(nevet)

De, ahogy az előbb mondtam, a maci megjelenése után csináltam egyfajta takarítást. A rövidebb lélegzetű prózai munkák közül, amit lehetett, befejeztem és megírtam, amit nem lehetett, kidobtam. Ha van most félbehagyott novellám (van), az nem régebbi 3-4 évesnél. Ugyanez a versekkel. Végigrostáltam, és két kollégát is megkértem erre, hogy nézze végig a nyolcvanas évektől kezdve a verseket, legyen kötet belőlük. Rendet akartam rakni, és lezárni egy korszakot. Kemény István és Kun Árpád jóval több verset szeretett volna az első kötetbe, de végül Babiczky Tiborra hallgattam, és egy karcsúbb könyv lett a *Világos indul*. Mindenesetre a bővebb anyag sincs kidobva, de az már alighanem csak posztumusz jön majd ki, ha kijön. De vissza a kérdésre. Írónak. Most éppen – mert regényt kezdtem. De ha egy évvel korábban kérdezed, amikor nyakig benne voltam a Tiborral közös Hajótörés szélcsendben (a szeptemberi könyvfesztiválra jön, ha igaz) verseskönyv írásában, akkor nyilván költőt mondtam volna. De talán általában mégis inkább író. De ha meg nem írok, medvészeknek akkor is medvész vagyok, legfeljebb alvó medvész.

- *Beszélsz megírásról és kidobásról, mint az alkotás két fontos pilléréről, és engem érdekelne a harmadik: az anyaggyűjtés is. Ha már alvó (de közben, feltételezem, folyton figyelő) medvészt említettél.. te mikor s hogy gyűjtesz, gyűjtögetsz?*

- Főleg ébren és álmomban. Noha a válasz igaz is és pontos, talán mégis hozzátehetek még valamit.

Ragad. Valamit látok, hallok, tapasztalok, amiről tudom, hogy "ez nekem kell". Egy arc, egy gesztus, egy mozdulat, egy hangsúly. Nem tudom, pontosan mire, mihez, minek - jó lesz az még valamire. Aztán sokszor pont úgy is vagyok vele, mint az öreg iparos amikor kotorászik a műhelyben, tudom, hogy volt valami, ami ide pásszolt, csak nem tudom, hová tettem...

- *Ha mottós szerzőnek neveznélek, meg tudnám érvelni könnyedén, mert még a rövid írásaidban is előszeretettel közölsz mottókat, rövid felüteseket. Nyilván a szöveghez társulnak ezek, de mutatják az olvasói preferenciáidat is, ha jól sejtem. Mesélj az örök és az aktuális kedvenceidről!*

Sokat olvasok újra. A két fő pillér régóta a Buda és Kavafisz. De úgy működik az agyam, hogy fontos sorokat, mondatokat, verssorokat megjegyzek. De mostanában sokat olvasok párhuzamosan is. Egy nagyobb, mintegy egyéves görög hullámon vagyok túl. Drámák, történetírók, klasszika-filológusok, mitológia. De ez tavaly lecsengett. Mostanában furcsa dologba bonyolódtam. Nem mondom azt, hogy hiszek abban, hogy a könyv választja az olvasót, csak ez a tapasztalatom. Egy utcai antikváriusnál valamiért megvettem Görgey István (Artúr öccse, aki végig ott volt mellette a szabadságharc idején) visszaemlékezéseinek egyik kötetét. Nagyon gyorsan végigolvastam, és már szereztem is be Görgey Artúr önéletírását. Rendkívül fontos most a számomra az a világos, tiszta, szabatos stílus, ahogyan ez az ember gondolkozott, fogalmazott, írt, beszélt. Valahogyan gyógyító hatással van rám. Szükségem van erre a fajta hangra, és talán már sejtem is, hogy mihez... De aztán azt gondoltam, kapjon egy esélyt Kossuth is. És akkor elkezdtem Kossuth leveleket olvasni '48 márciusától, de nem tudtam párhuzamosan, mert Görgeyvel már előrébb voltam. Szóval eljutok '48 őszig Kossuthal – nem könnyű, egy igazi grafomán -, és majd onnan párhuzamosan. Aztán megint csak valamiért egy kis Széchenyi kellett. Vele most még csak 1819-nél tartok. Még csak reménytelenül szerelmes és utazgat. Hol van még az Akadémia...

- *Szövegeid, súlyosságuk mellett, tele vannak játékkal, erről bárki meggyőződhet, ha beleolvas például a Múúton annak idején futó Napi ellenség című rovatod írásaiba, ahol olyan ellenségekről írsz, mint a szappan, az igekötő, a lichthof meg mondjuk a küszvágó csér – már a lista is humoros. Mintha te tudnád, hogy a komoly-ságnak nem ellentéte a derű...*

- Most erre mondjam azt, hogy, ja, igen, én aztán tudom?!

- *Labdát dobtam, de nem csaptad le, viszont így a földről kell most elütnöd.. Legújabb köteted, A vörös korona című regény történetéről, történeteiről, illetve az azokban működő figurákról, viszonyaikról Babiczky Tibor azt írja a fülszövegben, hogy „társadalmilag érzékeny és pontos, mégis könnyed” a mű. Én a könnyedség helyett a derűt használom, még ha egy kvázi-krimi esetében ez furcsa is. András László látja és mutatja a dolgok fonákját is, mondom. Egyetértesz ezzel?*

Épp a minap beszéltem egy régi kollégával, gimnáziumi iskolatárssal, Hajdu Péterrel aki klasszika-filológus és irodalomtudós, és aki azt mondta, poétikailag nem sikerült megoldani a krimi-krimiparódia-társadalomrajz hármasságát, pedig ha sikerült volna, az igazi truváj lett volna. Ez van. Nem sikerült, de próbálkozom. Írni olyasmiről, amin sírni szeretnék, úgy, hogy lehessen rajta röhögni, valamiről, ami kétszáz éve áll egyhelyben úgy, hogy lehetőleg falja az olvasó a történetet és így tovább. Sikerül? Nem feltétlenül. Nem baj.

A maci szövegének az volt az egyik lényege, hogy ne lehessen tudni, mi a valóság, mikor mond igazat, mikor hazudik, mikor komoly, és mikor ironikus. Vagy csak az utolsó pillanatban lehessen tudni. Az azóta eltelt 12 év alatt ez nagyjából a világ működésének szervezőelve lett, és többek között ezért, ebben a formában folytathatatlan is, mint próza, másrészt inkább utolérte a világ, és ami a maciban ironia, az ma már sokszor teljesen komolyan működik mint valós intézmény.

A vörös koronával, de a rövidebb szövegekkel, és most az újonnan elkezdett regényekkel is olyan szögből próbálom mutatni az úgynevezett valóságot, ahonnan még nincs agyonszelfizve-fotózva. És igen, nekem gyanús az, ami annyira komolyan veszi magát, hogy egy mosolynyi önreflexió sem fér bele. De ezzel nem azt akarom mondani, hogy így kell, hanem azt, hogy én így játszom.

- „A regény írása az én alkatom számára rettegés és szenvedés.” – *írod egy nemrég megjelent műhelyesszédben és azzal magyarázod, hogy egyedül lenni egy olyan világban huzamosabb ideig, amelyik még készen sincs. Ez a hosszútávú magányossága? És a regényírás tehát bátorságpróba?*

Legalábbis A vörös korona megírása számomra az volt. Hosszú táv, magányosság. Bátornak sosem tartottam magam. És változott is bennem valami a műhelyesszé óta. Ez volt, így éreztem. Mostanában látok neki két újabb könyvnek – amelyik előbb beindul, az lesz előbb készen -, és most nem érzem ezt. De

még nagyon az elején járok. De azt gondolom, ahogy A vörös koronát nem lehetett megírni úgy, ahogy a macit, úgy Az ünnepet, vagy a Katalinka szállj el-t – ezek munkacímek – sem lehet megírni úgy, ahogy A vörös koronát. Szóval, remélem, hogy kevésbé lesz bátorságpróba, ennek megfelelően kevesebb félelemmel fog járni. Remélem, hogy az már elmúlt.

- *Állandó rendszeres szerzője voltál a Műútnak, most vagy a Pannon Tükörnek. Interjúkban, többek között a legutóbbi díjátadó beszélgetésben is többször említetted a bizalmat, mint múzsát (a határidő mellett). Mit jelent számodra a kiadói, szerkesztői bizalom?*

- Mindent! Azt, hogy érdemes tollat fogni a kezembe. A publikáláshoz szükséges energia és kitartás sosem volt erős oldalam. És nagyon rosszul viseltem mindig a visszautasítást. Nem tudtam megszokni. Annyi változott mostanra, hogy már nem gondolom egy szövegről, hogy rossz, ha valaki visszadobja, hanem csak azt, hogy neki nem tetszik. Azt, hogy milyen, azt tudom magamtól is. Szóval két dolgot tud nagyon a bizalom: azt, hogy legyen kedvem dolgozni, és azt, hogy tudom, hogy hagynak dolgozni. Good enough.

(itt a lap interjúkészítéssel megbízott munkatársa finoman – itt kifejezhetetlen a mód, ahogy - jelezte, hogy úgy érzi, volna még mondanivaló, mire az interjúvolt folytatta)

Na jó, akkor talán még annyit, hogy a maci előtt nem tudtam, kinek írok. Úgy értem, lesz-e egyáltalán valaki, akit érdekel, aki elolvassa. Ezzel egyébként azóta sokszor találkoztam induló szerzőknél. És ez van, akinek elveszi a kedvét, igen. A maci volt az első szöveg, ahol azt éreztem, na, ez igazán fontos, és nem csak nekem. Ezért is volt akkor a csalódás a kvázi visszhangtalansága. És aztán megint kellett a biztatás – a rovat a Műúton -, hogy újra neki tudjak fogni valaminek. És egy ilyen műhely, egy szerkesztő, aki számon tart, számít rám, szereti, amit csinállok. És rossz napokon, mikor nem megy a munka, vagy olyankor, amikor az élet jó messzire tolja az embert az íróasztalától, a visszataláláshoz ez nagyon jól tud jönni.

- *A Pannon Tükör Online-on hetente jelentkező Medvészet rovathoz mostanra egy kisebb csapatot szerveztél, fontos neked, hogy legyen egy csapat (kell egy csapat, ha irodalmilag akarunk fogalmazni). Az írás magányos tevékenység ugyan, miben látod a közösségi funkcióit, ha vannak?*

- Érdekes ez így. Világéletemben csapatjátékos voltam, ami nem éppen egy ideális írói alkat. De a rovattal meg konkrétan az van, hogy 2014 és 17 között három évig írtam hetente penzumot, és akkor ki is írtam magamból mindent, „mi belémszorult”. Azóta kb. havonta egy rövidebb prózai szöveg keletkezik „magától” is, de nem több. Szóval a rovat többszerzőssé tétele technikai kérdés is volt. És megkaptam azt a lehetőséget, hogy én választhassak/kérhessek fel kollégákat. Ezen a közösségi funkción még gondolkodnom kell...

(gondolkodik)

Nincsenek ilyen funkciók. Narcisztikus primadonnák pörögnek önmaguk körül, miközben vagy a kutya sem törődik velük, vagy éppen rajongók és irigyek hada nézi ezt a pörgést. Szóval, ha előjön a művével, akkor narcisztikus, ha meg éppen csinálja, akkor szociopata és mizantróp. Na, ebben keress közösségi motívumot!

- *A már idézett Napi ellenség rovat egyik szócikke Ellenségünk: az algebra címmel jelent meg annak idején, mert „ugyan ki szeretne egy, kettő, vagy pláne több ismeretlennel dolgozni?! Az ismeretlen gyanús, mert ismeretlen. Egyesek azt állítják: az ismeretlen izgalmas, kalandos, és felfedezésre vár. Mi ezzel szemben azt mondjuk: jól ismerjük már ezeket az ismeretleneket, és köszönjük szépen, de nem kérünk belőlük! Aki azt hiszi, hogy körmönfont módon az ismeretlenekkel való megismerkedésre kényszeríthet minket, az téved! Mi egy kiszámítható világot akarunk. Ne dőlj be az ismeretleneknek!” Ennek megfelelően szeretném tudni, mi minden van tervbe véve úgy emberileg, mint szakmailag.*

- Ahogy fentebb mondtam már, két regényt kezdtem el, de nagyon az elején vagyok velük. De idén és jövőre ezeket szeretném befejezni. Közben, ha minden jól megy idén ősszel kijön a Babiczky Tiborral közös *Hajótörés szélcsendben* című verseskötet, ami két görög, Alloszantos és Khtónikosz költeményeit tartalmazza. És ha idén nem fejezem be egyik regényt sem, gyakorlatilag készen van egy következő verseskötet is – a járvány és a lezárás termékeny időszak volt. De bízom benne, hogy most már járvány nélkül is menni fog.